

УДК 338.439.02(477)

О. Б. ШМАГЛІЙ,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник

*Інститут продовольчих ресурсів НААН України
(Київ)*

ПЛОДОООВОЧЕВИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ: ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТА ПРІОРИТЕТИ ЗРОСТАННЯ

Досліджено сучасні особливості розвитку вітчизняного плодooовочевого комплексу, тенденції та закономірності розвитку виробництва і ринку плодooовочевої продукції. Оцінено якісні та кількісні параметри функціонування сировинної та матеріально-технічної бази переробних підприємств плодooовочевого сектору АПК України, конкурентоспроможність продукції вітчизняних виробників. Обґрунтовано головні пріоритети подальшого сталого розвитку, що є базою для забезпечення ефективного функціонування економіки плодooовочевого сектору АПК України.

Ключові слова: продовольча безпека, нормативно-правове регулювання та координація, попит на ринку плодooовочевої продукції, сировинна та матеріально-технічна база, конкурентоспроможність плодooовочевої продукції вітчизняних виробників, ефективне функціонування плодooовочевого комплексу.

O. B. SHMAGLIY,
Cand. of Econ. Sci.,
Senior Sci. Researcher, Leading Sci. Researcher

*Institute of Food Resources of the NAAS of Ukraine
(Kyiv)*

UKRAINE'S FRUIT-VEGETABLE SECTOR: FACTORS OF DEVELOPMENT AND PRIORITIES OF GROWTH

The modern peculiarities of development of the domestic fruit-vegetable complex and the tendencies and regularities of development of the production and the market of fruit-vegetable products are studied. The qualitative and quantitative parameters of the functioning of the raw-materials and material-technical base of processing enterprises of the fruit-vegetable sector of Ukraine's AIC, as well as the competitiveness of products of home producers, are estimated. The main priorities of a further steady development, which are the basis for ensuring the efficient functioning of the fruit-vegetable sector of Ukraine's AIC, are substantiated.

Keywords: food safety, normative-law regulation and coordination, demand on the fruit-vegetable market, raw-materials and material-technical base, competitiveness of fruit-vegetable products of home producers, efficient functioning of the fruit-vegetable complex.

Шмаглій Олена Борисівна (Shmaglii Olena Borysivna) – e-mail: niroan@hotmail.com.

Плодоовочевий сектор України та її регіонів розвивається під впливом системи нових екзогенних та ендогенних факторів. Екзогенні – це чинники розвитку плодоовочевого сектору, що виникли в результаті глобалізації економічного простору, підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також сформувалися завдяки прийняттю певних політичних і господарських рішень. У цілому вони несуть як переваги, так і виклики, розкривають можливості експорту плодоовочевої продукції та отримання валютних коштів для інноваційного розвитку. Водночас ідеться про конкурентну боротьбу між плодоовочевим сектором України і “третіми” країнами на світовому ринку. Ендогенні – це чинники, що формують конкурентоспроможність плодоовочевого сектору в процесі виробництва плодоовочевої продукції.

Головною рушійною силою і мотивацією економічного розвитку плодоовочевого сектору України на державному рівні є суспільні інтереси, зокрема: національна продовольча безпека та безпека продовольства, які визначаються факторами стабільності виробництва, наявності запасів і доступності ринку; наукова організація державного регулювання конкурентоспроможності плодоовочевого сектору України з використанням єдності політичних, економічних, юридичних, організаційних і технологічних заходів, які спираються на цілісну системну основу. Ринок постійно порушує господарську збалансованість системи, а тому не може бути регулятором соціально-економічного розвитку. Отже, держава повинна всіма доступними засобами протидіяти негативним процесам, що виникають.

Значний внесок у вирішення проблем формування та функціонування плодоовочевого сектору України, а також широкого спектра питань, пов'язаних з його розвитком, зробили вітчизняні вчені Національної академії наук України та Національної академії аграрних наук України: І. Власенко, В. Кравченко, Д. Крисанов, Т. Осташко, Ю. Лупенко, В. Месель-Веселяк, Б. Пасхавер, В. Хареба, О. Шпичак та інші. Водночас нинішні проблеми, які стосуються функціонування плодоовочевого комплексу і зумовлені асиметрією зобов'язань сторін Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, залишаються у ряду найбільш актуальних. Вони вимагають подальшого всебічного дослідження за новітніх умов і в контексті сучасних парадигм економічного розвитку.

Отже, **мета статті** – комплексна оцінка системи екзо- та ендогенних чинників і проблем розвитку плодоовочевого сектору України, що є основою та аналітичним підґрунтям формування наукових положень і рекомендацій щодо головних напрямів забезпечення його конкурентоспроможного розвитку. В результаті аналітичного дослідження сучасного розвитку плодоовочевого комплексу України зафіксовано нагальні проблеми та існуючі невикористані резерви для його розвитку з урахуванням економічної та соціальної ситуації; окреслено загальні орієнтири та шляхи перспективного розвитку плодоовочевого сектору України; визначено напрями формування конкурентоспроможності плодоовочевого сектору на світовому ринку.

Вимоги законодавства до забезпечення продовольчої безпеки держави. Сучасний розвиток плодоовочевого комплексу України в контексті забезпечення продовольчої безпеки держави координується чинними законодавчими та нормативно-правовими актами, які визначають правові, економічні, соціальні, екологічні та організаційні засади державної політики у сфері формування продовольчої безпеки, яка

є базовою складовою національної безпеки країни *. Правовою основою продовольчої безпеки України слугують також чинні міжнародні договори, обов'язковість яких затверджено Верховною Радою України.

Розглядаючи існуючі підходи до вирішення питань національної продовольчої безпеки та продовольчого забезпечення населення України, слід сказати про особливості формування та використання плодоовочевої продукції і продовольства в цілому. Загальний фонд споживання формується з двох частин: по-перше, з ринкового фонду споживання, який створюється під впливом зростаючої платоспроможності громадян за невизначеності еластичності ціни і пропозиції сільськогосподарської продукції; по-друге, з фондів споживання домашніх господарств населення, які залучені до сільськогосподарського виробництва у вигляді їх нетоварних господарств, колективних садів і городів тощо. Фонд споживання продовольства міським населенням визначається обсягами місцевої торгівлі всіх форм власності, а також обсягами місцевих ринків, де мешканці міст можуть купити необхідні сільськогосподарські продукти і продовольчі товари місцевого походження.

Сучасний стан і тенденції дотримання фізіологічно необхідних норм споживання плодоовочевих продуктів в Україні. Недотримання фізіологічно необхідних норм споживання основних стратегічних видів продовольства, до яких відноситься і плодоовочева продукція, фактично формує продовольчу небезпеку, коли існує ризик залишити населення країни (регіону) на недостатньому рівні споживання стратегічних видів продовольства. Поняття продовольчої небезпеки кореспондує з ризиками недоотримання фізіологічно необхідних продуктів харчування великими групами населення. Існує тісний взаємозв'язок між поняттями "безпека" і "ризик", що зумовлює необхідність дослідження динаміки споживання плодоовочевих продуктів в Україні, які є основним джерелом надходження в організм простого і складного цукру, вітамінів, мінеральних речовин і частково білків відповідно до їх функціонального призначення. Соціально-економічний аспект проблеми полягає в тому, що з точки зору суспільних потреб мінімальний рівень харчування повинен відповідати вимогам активного і повноцінного життя людей. Оцінку сучасного стану і тенденції дотримання фізіологічно необхідних норм споживання плодоовочевих продуктів в Україні представлено в таблиці 1.

Оптимальною вважається ситуація, коли впродовж року фактичне споживання людиною плодоовочевих продуктів відповідає раціональній нормі, тобто коефіцієнт співвідношення фактичного і раціонального споживання дорівнює оди-

---

* Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 656 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-p>; Деякі питання продовольчої безпеки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 р. № 1379 // Урядовий кур'єр. — 2007. — 12 грудня; Про затвердження Методологічних положень щодо класифікації та аналізу економічної активності населення : Наказ Державного комітету статистики України від 19.01.2011 р. № 12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodologichnih-polozhen-shodo-klasifikac-doc47664.html>; Про внесення змін до Закону України "Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини" : Закон України від 24.10.2002 р. № 191-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/191-15>; Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p>; Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2013 р. № 603-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-p>.

ниці. Як свідчать дані таблиці 1, фактичне споживання картоплі та овочів є вищим, ніж відповідні раціональні норми, а динаміка цих продуктових позицій найбільше зростає по овочах. Упродовж останніх п'яти років намітилося динамічне збільшення споживання фруктів, однак воно не досягає не тільки раціональної норми споживання, а й граничної мінімальної норми споживання (табл. 2).

Таблиця 1

Споживання плодоовочевих продуктів *

(кг/на 1 особу за рік)

Продукти	Раціональна норма (розрахунки МОЗ України)	Мінімальна норма	Р о к и						
			1990	2000	2009	2010	2011	2012	2013
Картопля.....	124,0	96,0	131	134,5	133,0	128,9	139,3	140,2	139,1
Овочі.....	161,0	105,0	103	101,0	137,1	143,5	162,8	163,4	164,5
Фрукти.....	90,0	68,0	47	29,1	45,6	48,0	52,6	53,3	55,6

* Складено за: Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – С. 9.

Таблиця 2

Динаміка індикатора достатності споживання плодоовочевих продуктів *

Продукти	Р о к и						
	1990	2000	2009	2010	2011	2012	2013
Картопля.....	1,06	1,08	1,07	1,04	1,12	1,13	1,12
Овочі.....	0,64	0,63	0,85	0,89	1,01	1,01	1,02
Фрукти.....	0,52	0,32	0,51	0,53	0,58	0,59	0,62

* Розраховано за: Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – С. 9.

Повносистемний підхід до вирішення комплексу завдань продовольчої безпеки в частині дотримання фізіологічних норм споживання плодоовочевих продуктів в Україні потребує моделювання ринкових відносин і ринкового попиту.

Соціально-економічні чинники зростання попиту на плодоовочеву продукцію. Фактором, що стримує попит на плодоовочевому ринку, є стан розвитку його інфраструктури. Попит на ринку плодоовочевої продукції формується домогосподарствами, харчовою промисловістю, в тому числі в основному плодоовочеконсервною та виноробною, фармацевтичною та парфумерною промисловістю тощо. На попит домогосподарств впливає сукупність соціально-економічних чинників, серед яких найвагомішими є розмір їх доходу, рівень цін на продукцію, якісні переваги продукції. Відповідні можливі реакції домогосподарств на зміни їхніх доходів можуть бути такими: а) зміна обсягу споживання в тому самому напрямі; б) зміна обсягу споживання у протилежному напрямі; в) відсутність реакції попиту на зміну доходу. Порівняльна динаміка за 2010–2013 рр. (табл. 3) свідчить, що темпи збільшення випуску плодоовочевої продукції (крім картоплі) не тільки перевищували зростання ВВП і реальних доходів населення, а й мали позитивно зростаючу динаміку. Водночас для представлених макроекономічних показників вона демонструє виражену негативну тенденцію.

Таким чином, протягом 2009–2013 рр. розширення споживчого ринку стримувалося в основному за рахунок зниження темпів зростання реальних доходів населення (на відміну, наприклад, від 2005–2007 рр., коли споживчий плодоовочевий ринок не розширювався через низькі темпи зростання виробництва плодоовочевої продукції на фоні збільшення реальних доходів населення і ВВП).

Таблиця 3

Індекси ВВП, реального доходу, виробництва плодоовочевої продукції *
(% до попереднього року)

Роки	Індекс ВВП	Індекс доходу населення	Виробництво		
			картоплі	овочів	плодів та ягід
2010	104,1	123,1	95,0	97,0	106,2
2011	105,2	115,1	129,0	121,0	111,8
2012	100,2	111,1	95,2	92,0	105,5
2013	100,3	104,9	96,0	99,0	114,1

* Розраховано за даними Державної служби статистики України.

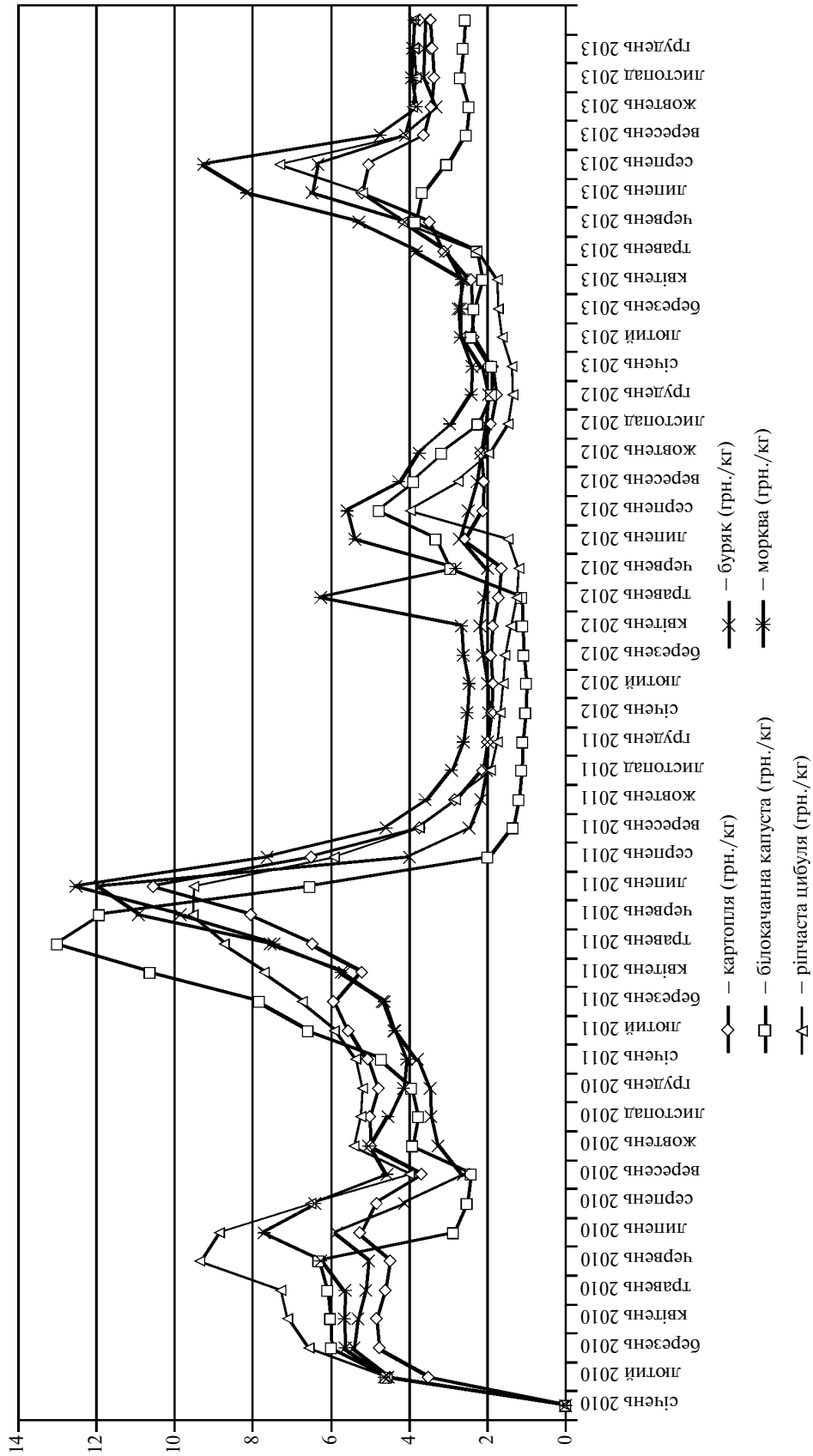
Стан економічної доступності визначається доходами і характеризується таким: за даними Державної служби статистики, у 2013 р. доходи домогосподарств становили 4073,2 грн., що є на 7,5% більшим, ніж у 2012 р. При цьому частка вартості плодоовочевих продуктів у доходах домогосподарств у 2013 р. дорівнювала 6,1% (246 грн.), а у 2012 р. — 5,7% (219,5 грн.). У цей період частка витрат на фрукти в загальних витратах домогосподарств на харчування зменшилася з 6,9% у 2012 р. до 6,6% у 2013 р., а на овочі та картоплю — зросла, відповідно, з 6,7% до 7,8%, що є характерною ознакою зниження рівня добробуту домогосподарств.

Впливовим соціально-економічним чинником зростання (спаду) попиту на плодоовочеву продукцію є *ціни і цінова ситуація*. Оскільки овочі належать до важливих продуктів харчування і в раціоні людини їх частка становить майже 25%, то їх ціна відіграє важливу роль у споживчому кошику кожного українця. В цілому на внутрішньому ринку плодоовочевої продукції спостерігається стала тенденція до зростання цін на овочі, проте з певними коливаннями (рис.).

Середні ціни реалізації овочевої продукції сільськогосподарськими підприємствами у 2010–2012 рр. мали тенденцію до зниження як по картоплі, так і по овочах у цілому. Водночас у 2013 р. порівняно з 2012 р. ціни на картоплю зросли на 45%, а на овочі в цілому — на 19% (табл. 4).

Зростання цін на плодоовочеву продукцію у 2013 р. було викликано рядом причин. Зазначимо, що крім ціноутворюючих (вартісноутворюючих) факторів діють також численні ціновідхилюючі фактори, які викликають зміну цін у результаті впливу якості та ефективності розподільних відносин, а також перевищення попиту над пропозицією. При цьому ціна товару підвищується, якщо він стає більш корисним або рідкісним, незалежно від рівня затрат на його виробництво. Так, на зростання цін у 2013 р. в тому числі вплинуло скорочення виробництва, наприклад, ріпчастої цибулі, яка мала тоді найбільш критичні позиції в овочевій асортиментній лінійці (несприятливі погодні умови в період вегетації та збирання, а також шкідники і хвороби зумовили зниження її врожайності на 14% порівняно з 2012 р.).

За даними Державної служби статистики, валовий збір картоплі у 2013 р. становив 22 млн. т, а середня врожайність досягла 168 ц/га. У 2013 р. у Поліссі був поганий урожай цього овочу через надлишкову вологу та розвиток різних захворювань, насамперед фітофторозу, а Лісостеп і Степ не отримали хорошого врожаю через спеку та посуху. В цілому виробники картоплі у 2013 р. різко скоротили закупівлю садильного матеріалу європейської селекції, взявши його з урожаю 2012 р. Отже, невисока якість садильного матеріалу та несприятливі погодні умови призвели до зниження врожаю. Із загальної кількості зібраної картоплі фактично половина виявилася не-

Динаміка середніх роздрібних цін на овочі в Україні у 2010–2013 рр.

кондиційною, а продовольча якість становила лише 25%. За оцінками експертів, картоплі товарної якості було отримано на 20% менше, ніж у 2012 р., решта картоплі була дуже низької якості, що не дозволило їй витримати довгострокове зберігання*.

Таблиця 4

**Середні ціни реалізації овочевої продукції
сільськогосподарськими підприємствами, без ПДВ ***

(грн./т)

Продукція	2010 р.	2011 р.	2012 р.	У середньому за 3 роки	2013 р.	2013 р. до			У середньому за 3 роки
						2010 р.	2011 р.	2012 р.	
Картопля, всього...	2131	2033	1140	1768	1651	77%	81%	145%	93%
домогосподарства	3138	2354	1448	2314	-	-	-	-	-
Овочі, всього.....	2552	2139	1957	2216	2324	91%	109%	119%	105%
домогосподарства	3004	2900	2865	2923	-	-	-	-	-
Помідори.....	1929	1552	1685	1722	-	-	-	-	-
Цибуля ріпчаста....	2496	1700	728	1641	-	-	-	-	-
Капуста.....	2280	1837	1149	1755	-	-	-	-	-
Морква.....	2155	1845	1444	1815	-	-	-	-	-
Буряки столові.....	2019	1664	1269	1651	-	-	-	-	-

* Складено за даними Департаменту продовольства Мінагрополітики України.

У цілому у 2013 р. цінове зростання зумовили також обмежені фінансові можливості господарств, що призвело до скорочення виробничих площ майже для всіх овочевих культур, а це в сукупності з погодними умовами та економією на засобах захисту рослин (ЗЗР) спричинило зниження врожайності та валового виробництва овочів і, відповідно, підвищення цін на них. На ціноутворення також впливає велика кількість посередників (перекупників) між виробниками і споживачами, які, за оцінками фахівців, забирають 20–25% оптової ціни на продукцію.

Стан розвитку інфраструктури плодоовочевого ринку та його вплив на ціноутворення. Сучасними “вузькими” місцями та доволі гострими проблемами функціонування інфраструктури плодоовочевого сектору є мала кількість плодо- та овочесховищ і недостатня якість їх потужностей для зберігання, особливо овочів, у тому числі картоплі, в результаті чого, наприклад, у 2013 р. майже чверть врожаю було втрачено, що призвело до різкого підвищення цін на плодоовочеву продукцію.

Відсутність централізованих ринків і прозорих оптових торгів об’єктивно створює передумови для цінового хаосу та зростання цін, зумовлює додаткові витрати для споживачів, не виправдано низькі доходи виробників, унеможливує їх прямий вихід з власною продукцією на кінцевого споживача. Системного підходу до формування вітчизняної мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції немає: розбудова таких ринків відбувається хаотично – без належного обґрунтування їх типів, масштабів, спеціалізації, черговості створення, хоча у 2009 р. був прийнятий Закон “Про оптові ринки сільськогосподарської продукції”, який започаткував створення таких великих логістичних об’єктів. Згідно з Державною цільовою програмою створення оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСП) (прийнята в червні 2009 р.; у 2011 р. стала частиною Держпрограми розвитку села до 2015 року) планува-

* Дослідження організаційно-економічного механізму функціонування інфраструктури ринку продуктів харчосмакової промисловості : Звіт II етапу науково-дослідної роботи 44.00.01.04.П. – К. : Інститут продовольчих ресурсів НААН України, 2013. – С. 90–149.

лося до 2013 р. сформувати мережу з 25 таких ринків у всіх обласних центрах, але фактично повністю інфраструктуру ОРСП так і не побудовано *. Обсяг інвестицій у такий об'єкт, залежно від проекту, становить 200–300 млн. грн., а строк окупності – 10–20 років. Причому без передбаченої законодавством державної компенсації витрат на будівництво ОРСП інвесторів не приваблюють навіть пільги в частині, наприклад, виділення земельних ділянок (табл. 5).

Таблиця 5

**Основні показники діючих в Україні ОРСП
(станом на 1 червня 2013 р.) ***

ОРСП	Введено в експлуатацію	Обсяг інвестицій (млн. грн.)	Компенсація за рахунок держбюджету (млн. грн.)	Загальна площа (га)	Кількість покупців (млн. осіб)	Кількість продавців (тис. осіб)	Обсяг реалізованої продукції (тис. т)
“Столичний”...	Липень 2011 р.	320 **	108	157	1,8	66,0	390,2
“Шувар”..	Вересень 2009 р.	294	98	50	2,7	225,2	1100,2
“Господар”.....	Серпень 2011 р.	136	46,9	35	0,4	10,6	80,8
“Азовський”.....	Вересень 2013 р.	217	27,6	10	...	...	...

* Складено за даними Департаменту продовольства Мінагрополітики України.

** З моменту введення в експлуатацію.

Ще у 2010 р. було передбачено виділення бюджетної фінансової підтримки Міністерству аграрної політики і продовольства України, а відповідною постановою – визначено чималий перелік напрямів з відшкодування державою на безповоротній основі витрат ОРСП: від розробки проектно-кошторисної документації, будівництва комунікацій, купівлі різних об'єктів інфраструктури для розміщення і забезпечення функціонування таких ринків до відшкодування половини витрат на придбання необхідного обладнання, а також на оплату робіт, товарів і послуг, пов'язаних з будівництвом. Цей комплекс заходів урахував також вартість землі, яка безоплатно виділяється місцевою владою під будівництво таких об'єктів, а також податкові пільги, передбачені для ОРСП українським законодавством, що, у свою чергу, істотно збільшило загальну суму бюджетної підтримки. Наприклад, економія власників “Столичного” лише на придбанні 160 га землі у Києво-Святошинському районі оцінюється приблизно у 800 млн. грн.

З розрахункових 4 млрд. грн., за які планувалося ввести 25 об'єктів, держава мала компенсувати з бюджету 1,2 млрд. грн. Відповідно до даних Мінагрополітики, інвестори вже вклали в будівництво ОРСП 998 млн. грн., при цьому з держбюджету було компенсовано 280 млн. грн. Компенсація коштів на будівництво ОРСП з держбюджету дозволяла скоротити строк окупності об'єктів, тому інвестори активно цікавилися такими проектами. Нині через проблеми з фінансуванням плани інвесторів істотно змінилися **.

Якщо існують невідповідність національного підходу до побудови системи ОРСП та європейських принципів (відсутність мети максимізації прибутку, запровадження

* Там же.

** Там же.

навколо цих ринків "захисного периметра" тощо), а також жорсткий контроль над їх діяльністю з боку держави та муніципальної влади як власників контрольних пакетів акцій таких ринків, то доцільним і важливим є вдосконалення чинної законодавчої бази, включаючи прийняття обмежувального закону, який би регламентував формування національної мережі оптової торгівлі. При цьому ключовими аспектами мають стати як загальнонаціональний підхід і вагомість державних підойм впливу на розвиток їх мережі, так і необхідність взаємодоповнювального розвитку оптової та роздрібною торгівлі плодоовочевою продукцією. До відсутності механізмів державного регулювання діяльності ОРСП додаються недостатня якість транспортної логістики, а також загальний дефіцит складських і логістичних об'єктів.

Інвестиції в матеріальну ринкову інфраструктуру, враховуючи особливості такого роду об'єктів (тривалий строк служби відповідних об'єктів, наявність істотних невідшкодованих витрат, вплив факторів ризику і невизначеності), у світовій практиці найчастіше здійснюються за участю держави. Аналітичні дані та оцінка експертів свідчать про відчутне скорочення інвестицій у зберігання овочів і фруктів: якщо за 2010–2011 рр. обсяги овочесховищ збільшилися на 30%, то у 2012–2013 рр. — усього на 2%. Наявні потужності дозволяють довгостроково зберігати лише 2,4 млн. т овочів, за мінімальної потреби 4,1 млн. т. У результаті значна частина врожаю гине і на полях, і при зберіганні в поганих умовах. Так, за різними оцінками, у 2012 р. до споживачів не дійшло 2,6–3 млн. т урожаю овочів (без урахування картоплі). У 2013 р. втрати були ще вищими, при цьому основний удар припав на приватні господарства, частка яких у виробництві овочевої продукції становила 87%. Проблема полягає і в тому, що більшість діючих овочесховищ експлуатуються вже 30 років — багато з них реконструювати не вигідно. Дешевше побудувати нові, проте це теж дорого — вони окупляться не раніше, ніж через 7–8 років. У 2013 р. сумарна потужність зданих в експлуатацію нових площ для зберігання плодоовочевої продукції ледь перевищила 100 тис. т. Отже, з такими темпами необхідний рівень у 4 млн. т зберігання в найкращому випадку може бути досягнутий через 15 років. За таких умов сезонне падіння цін на овочі закономірно зміниться ціновим стрибком — після того, як буде втрачено приблизно чверть урожаю*.

У подальшому інфраструктурні пропорції плодоовочевого сектору України мають розвиватися шляхом збільшення партій продукції господарств за рахунок формування кооперативних та інших об'єднань. Потужності зі зберігання плодоовочевої продукції виробників на засадах кооперації поступово сконцентрують її у великі партії, потрібні оптовикам. Також має розвиватися контрактне виробництво на базі великих товарних господарств з розвинутою інфраструктурою та широким асортиментним спектром продукції.

В організації цивілізованого ринку однією з основних умов його ефективного і збалансованого розвитку слугує дотримання цінової еквівалентності обміну між виробниками, переробниками, посередниками інтегрованого ринку плодоовочевої продукції (ІРПП). Ціни на продукцію такого ринку і його ресурси об'єктивно залежать одні від одних і повинні бути збалансованими [1]. Однак наявність механізму реалізації цієї вимоги в умовах ринку не гарантується. Крім того, дестабілізуючим моментом впливу фактора цін на ресурси є прагнення товаровиробників до максимального прибутку, що врівноважується попитом тільки в умовах конкуренції.

Величезна кількість посередників на ІРПП, зокрема оптовиків, призводить до значного завищення ціни продажу та заниження ціни оптових закупок. Це викли-

* Там же.

кає незадоволення сільських виробників і споживачів плодоовочевої продукції. В результаті загострюється економічна незахищеність виробників плодоовочевої продукції: малих сільськогосподарських підприємств, фермерських та приватних сільських господарств.

В існуючій ситуації має бути більш активною позиція влади щодо інформатизації торгівлі, її стандартизації, поглиблення співпраці з галузевими асоціаціями, а також збутовими кооперативами та об'єднаннями, що фактично сприятиме залученню учасників ІРПП до реального управління ринком [2]. Наприклад, у Франції діють 60 галузевих асоціацій, у яких є необхідні кошти і засоби для прийняття рішень та контролю над їх виконанням. Такі асоціації повинні мати широкі повноваження щодо розподілу ціни кінцевого попиту між учасниками ІРПП, тому їм слід будувати свою роботу за принципами репрезентативності представників від секторів ІРПП, їх паритетної рівності, права одного голосу при прийнятті рішень. Держава має делегувати їм реальну владу, зокрема, щодо контролю над виконанням поточних і довгострокових угод між виробництвом і торгівлею, які передбачають загальну стратегію, правила ефективного функціонування виробничого, промислового, торговельного субсекторів ІРПП, а також вирішення питань фінансування своєї діяльності. Саме так виробники плодоовочевої продукції не тільки звільняться від монополії та диктату закупівельних і посередницьких організацій, а й зможуть знизити ризики, пов'язані з імплементацією положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Тенденції формування попиту на плодоовочеконсервному ринку. Пропозиція і попит на перероблену плодоовочеву продукцію в Україні характеризувалися досить динамічним розвитком до кризи, що пояснюється, з одного боку, реальним зростанням доходів населення, а з іншого – зменшенням обсягів домашнього консервування. У 2008–2009 рр. економічна ситуація мала інший характер, що було пов'язане із зниженням купівельної спроможності населення та підвищенням цін на плодоовочеву консервацію.

По всьому асортименту перероблених овочів в Україні найвищим залишається споживання консервованих огірків і томатів. У структурі сировини, яка щороку закуповується консервними заводами, частка огірків становить не менше 50–60%. Водночас значна частина переробних заводів скорочує виробництво фруктової консервації. Головними причинами цього стали зростання цін на упаковку і цукор, а також, як наслідок, падіння попиту на повидло, варення та пюре.

Зміна купівельних інтересів негативно впливає насамперед на позиції, які доповнюють традиційний асортимент плодоовочевої консервації: гриби, салати, закуски. Навіть у лідерів ринку спостерігається падіння обсягів продажів. Для покупця пріоритетним чинником вибору зазвичай є відповідність помірної ціни та хорошій якості, тому для більшості споживачів інтерес становлять саме продукти середнього цінового сегмента.

Ще один фактор зменшення попиту на плодоовочеву консервацію пов'язаний з обмеженнями українського експорту до Росії. За офіційною статистикою, з усього обсягу українського плодоовочевого консервованого експорту більш як 70% овочевих консервів і майже 40% поставок експорту соків припадало на РФ. Якщо в першій половині 2014 р. ці поставки були проблемними (адже український експорт плодоовочевої продукції, в тому числі і консервації, було включено до профілів ризику “Системи управління ризиками” Федеральної митної служби Росії), то після 22 жовтня того ж року – неможливими. РФ заборонила імпорту з України будь-якої рослинної продукції. Заборона стосується не тільки поставок вироблених в Україні

овочів і фруктів, продуктів їх переробки, а й продукції, яка йшла до РФ транзитом через Україну, крім турецької.

Виробничі можливості переробних підприємств. Економіка вітчизняного промислового консервування фруктів та овочів, а також його структура формуються в умовах визначального впливу рівня розвитку сировинного забезпечення. Основними виробниками фруктів та овочів залишаються приватні господарства з низьким рівнем механізації виробничих процесів, з недостатнім захистом від шкідників і хвороб, з невикористанням сучасних технологій з виробництва плодоовочевих ресурсів, із затратами праці, які є значно вищими, ніж у сільськогосподарських підприємствах, з недостатньою якістю виробленої плодоовочевої продукції.

Отже, основні проблеми промислового консервування — це недостатня якість плодоовочевої сировини, вузькі асортимент, сортовий склад і підбір культур, які повинні відповідати технологічним і нормативним вимогам промислового консервування, нестабільність та обсяги поставок, недотримання їх ритмічності і потрібних строків постачання, нерозвинута інфраструктура і слабка логістика. Основними причинами цього є погана організація вирощування плодоовочевих культур, неефективність організаційно-економічного механізму, недоліки в організації стабільних сировинних зон. Усе це безпосередньо впливає на асортимент консервованих плодоовочевих продуктів, ритмічність діяльності переробних підприємств, рівень використання їх виробничих потужностей, собівартість продукції, прибуток і рентабельність господарської діяльності.

Найбільш прийнятний механізм розв'язання існуючих проблем — своєчасна організація стабільно діючих сировинних зон для плодоовочеконсервних підприємств (сировина яких є малотранспортабельною, тому швидко псується), де строк зберігання сировини обмежений до кількох днів або годин, що значною мірою дозволяє зберегти обсяги та якість сировини, скоротити транзакційні витрати.

Визначальним складовим компонентом інтегрального виробничо-ресурсного комплексу сфери переробки та консервування овочів і фруктів слугують основні промислово-виробничі фонди (основний капітал). Їх розвиток супроводжується відносно високими темпами фондового накопичення, особливо у 2009–2010 рр. (табл. 6 і 7), коли темпи приросту фондового апарату підприємств з переробки та консервування овочів і фруктів становили, відповідно, 19,8% і 21,6% від рівня 2008 р. — початку розгортання глобальної фінансової кризи. Період 2011–2013 рр. характеризувався значним уповільненням темпів накопичення основних фондів (див. табл. 6), що було наслідком у тому числі кризових процесів.

Як видно з таблиці 7, коефіцієнт оновлення основних фондів у 2009–2012 рр. характеризувався тенденцією до зниження. Більше того, наведені пропорції та співвідношення коефіцієнтів оновлення і вибуття основних фондів свідчать про переважно екстенсивний режим їх розширеного відтворення. Інтенсивна форма оновлення досягається в результаті виведення фізично та морально застарілих елементів речових носіїв основного капіталу з виробничого процесу, а не приросту функціонуючого парку машин та обладнання, що проявляється збільшенням показника введення фондів порівняно з рівнем показника вибуття. Отже, це призводить до того, що нове обладнання "розчиняється" в масі застарілого. Водночас окреслюється тенденція зростання коефіцієнта заміни основних фондів, але це відбувається за рахунок того, що в посткризовий період вводилася дуже незначна кількість нових речових носіїв основного капіталу (особливо у 2010–2011 рр.) на фоні значної маси вибулих основних фондів.

Таблиця 6

**Основні показники виробничого залучення і руху
основних промислово-виробничих фондів
консервування овочів і фруктів в Україні ***

(тис. грн.)

Показники	Р о к и			
	2009	2010	2011	2012
Вартість основних засобів.....	4692181	4763293	3709869	4092836
Введено основних фондів.....	702731	346718	74197	248044
Вибуло основних фондів.....	195149	471418	1157727	154201
Ліквідовано основних фондів.....	11823	30044	14839	13939
Рівень спрацювання основних фондів (%).....	35,2	39,4	41,7	47,4

* Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Таблиця 7

**Система показників оновлення основних
промислово-виробничих фондів підприємств
з переробки та консервування овочів і фруктів в Україні ***

(%)

Показники	Р о к и			
	2009	2010	2011	2012
Коефіцієнт введення (оновлення) – відношення введених основних фондів до кількості фондів на кінець року.....	15,0	7,3	2,0	6,1
Коефіцієнт вибуття – відношення ліквідованих фондів до загальної вартості фондів на початку року.....	0,2	0,6	0,4	0,3
Темпи приросту фондів (до 2008 р.).....	19,8	21,6	-5,2	4,5
Коефіцієнт заміни – відношення вибулих і введених основних фондів.....	27,8	135,9	155,9	62,2
Середній вік обладнання за спрацьованістю (років).....	20,4	22,8	24,0	24,9

* Розраховано за даними Державної служби статистики України.

Характеристика стану основних промислово-виробничих фондів на підприємствах з переробки та консервування овочів і фруктів включає також аналіз рівня спрацьованості фондового апарату галузі. Фізичний стан речових носіїв основного капіталу характеризується ступенем спрацьованості основних фондів, що, за репрезентованою в таблиці 6 динамікою, свідчить про сталу безперервну тенденцію до зростання рівня спрацьованості речових носіїв основного капіталу. Якщо параметри фізичної спрацьованості основних фондів у галузі не буде стабілізовано, то в подальшому це призведе до поступового “виснаження” фондового апарату, що, у свою чергу, буде значною перепоною для технічного розвитку підприємств, збільшить ремонтно-експлуатаційні витрати, знизить техніко-економічні, екологічні, ергономічні характеристики виробництва. Також необхідно виконувати роботу зі стабілізації вікових характеристик діючих фондів і припинення збільшення їх середнього віку.

Конкурентоспроможність продукції вітчизняних виробників і напрями з активізації зовнішньоекономічної діяльності. Конкурентоспроможність плодоовочевих товарів у контексті даного дослідження розглядається як сукупність їх якісних і вартісних характеристик, які забезпечують їм переваги на внутрішньому ринку країни в заданий проміжок часу порівняно з аналогічними імпортними товарами. Проаналізуємо цінову конкурентоспроможність виробників окремих овочів і

фруктів з урахуванням того, що імпорт плодоовочевої продукції зростає з листопада — грудня 2013 р., а темпи цього зростання поступово прискорюються.

З огляду на роль картоплі, капусти і яблук у структурі споживання населення розглянемо цінову конкурентоспроможність відповідних виробників на внутрішньому ринку. У минулому маркетинговому році (01.07.2013 — 01.03.2014 рр.) імпорт картоплі становив 2002 т, що у 27,1 раза більше порівняно з попереднім маркетинговим роком. Імпорт картоплі у січні — лютому 2014 р. становив 1561 т проти 31 т за відповідний період 2013 р., тобто був більшим у 50,2 раза. Найзначніші поставки в Україну здійснювалися з Нідерландів — 57,5% (897 т за ціною 0,87 дол./кг), Єгипту — 22,8% (356 т за ціною 0,90 дол./кг), Литви — 6,4% (100 т за ціною 0,75 дол./кг). За даними НДІ Укראгропромпродуктивність, у цей період середня ціна реалізації картоплі на продуктових ринках становила 0,42 дол./кг, отже, картопля національного виробника була на внутрішньому ринку України більш конкурентоспроможною за ціною. У минулому маркетинговому році (01.07.2013 — 01.03.2014 рр.) імпорт капусти сягнув 1238 т, що на 10,3% більше, ніж у відповідному періоді попереднього маркетингового року. Імпорт у січні — лютому 2014 р. становив 877 т капусти всіх видів, що на 1,2% більше порівняно з відповідним періодом 2013 р. Найзначніші поставки здійснювалися з Іспанії — 62,6% (549 т за ціною 1,39 дол./кг), Франції — 10,6% (93 т за ціною 1,40 дол./кг), Італії — 9,5% (83 т за ціною 1,35 дол./кг). Після порівняння із середньою ціною реалізації капусти на продуктових ринках у цей період, яка була на рівні 0,29 дол./кг, стає очевидним, що капуста вітчизняного виробника є цілком конкурентоспроможною на внутрішньому ринку. У минулому маркетинговому році (01.07.2013 — 01.03.2014 рр.) імпорт яблук сягнув 7139 т, або 46,1% від обсягу імпорту відповідного періоду попереднього маркетингового року. Імпорт яблук, груш, айви у січні — лютому 2014 р. становив 3231 т, або 41,4% від обсягу відповідного періоду 2013 р. Найзначніші поставки здійснювалися з Польщі — 62,3% (2013 т за ціною 1,52 дол./кг), Нідерландів — 16% (517 т за ціною 1,33 дол./кг), Італії — 12% (388 т за ціною 1,43 дол./кг). За цей самий період, за даними НДІ "Укראгропромпродуктивність", середня ціна реалізації яблук на продуктових ринках становила 0,42 дол./кг. Отже, яблука національного виробника були цілком конкурентоспроможними на внутрішньому ринку України.

Очевидно також, що при зростанні курсу долара до гривні цінова конкурентоспроможність вітчизняних продуктів зміцнювалася, а при курсі понад 10 грн./дол. українські плодоовочеві товари вигравали цінову конкуренцію протягом проаналізованого періоду. Водночас це створювало реальну небезпеку зростання цін на внутрішньому ринку (особливо в ситуативних умовах дефіциту плодоовочевої сировини). Проте ситуація стрімко змінювалась, і порівняння українських цін на оптових ринках, наприклад, з польськими показує, що за поточним курсом НБУ в листопаді 2014 р. українська молода капуста коштувала на 128,5% більше (на 3,4 грн./кг), ніж польська, картопля — на 90,1% (на 2,9 грн./кг), цибуля — на 81,9% (на 4,6 грн./кг), морква — на 30,3% (на 1 грн./кг), томати — на 14,2% (на 2,2 грн./кг), огірки — на 8,4% (на 0,6 грн./кг). Тільки буряк вигравав цінову конкуренцію — він був дешевшим на 20,2% (на 0,7 грн./кг).

Про ринок консервів з овочів і фруктів можна сказати, що внутрішнє виробництво продукції низького цінового сегмента є досить розвинутим, має власні товарні бренди і може оцінюватись як цілком конкурентоспроможне, але подальший його розвиток значною мірою залежатиме від наявності якісної, недорогої сировини, тобто від стану процесу вирощування овочів і фруктів в Україні [3]. У контексті конкуренто-

спроможності вітчизняної плодоовочевої продукції та стратегічних напрямів активізації зовнішньоекономічної діяльності є також проблемні питання, які стосуються створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС. Фундаментальною метою Угоди про ЗВТ проголошено зростання торгівлі та інвестиційних потоків між ЄС та Україною шляхом лібералізації торгівлі та гармонізації регуляторного середовища. Характерною особливістю є несиметричність відносин між партнерами Угоди про ЗВТ у сфері сільського господарства і продовольства: в ЄС ринки продовольчих товарів найбільш захищені, а в Україні – надзвичайно низький рівень їх захисту. Нині відомими є п'ять основних інструментів для регулювання торгівлі сільськогосподарськими товарами у ЗВТ: 1) тарифні поступки – повне або часткове зниження імпорتنих тарифів; 2) тарифні поступки в межах тарифної квоти – зниження або скасування тарифів на певну кількість окремих продуктів; 3) спеціальні захисні заходи, які автоматично здійснюються в разі переважання експорту або зниження ціни порівняно з критичними рівнями; 4) застосування правил проходження з метою надання преференцій виключно сторонам угоди ЗВТ; 5) гнучкі умови – наприклад, лібералізація в разі зміни внутрішньої аграрної політики однією зі сторін Угоди.

Реально застосовуються чотири варіанти регулювання торгівлі (“чутливими” товарами) в межах ЗВТ: повне виключення продукту з тарифної пропозиції; відкладання зобов'язань щодо зниження тарифів до кінця перехідного періоду; встановлення тарифних квот; спеціальні захисні заходи. За умовами Угоди, Україна повинна мати низький рівень підтримки свого сільського господарства, а також не може використовувати спеціальні захисні заходи та встановлювати нові тарифні квоти (крім тарифної квоти на цукрову тростину), отже, залишаються тільки два варіанти захисту “чутливих” товарів * [3].

У торговельних режимах ЄС та України також існує асиметрія, зокрема, рівень тарифного захисту митної території ЄС є значно вищим. Імпорт овочів і фруктів у ЄС регулюється тарифними квотами, представленими системою тарифів, які залежать від ввізних цін. Така система, як і самі тарифи, є сезонною. Виняток становлять помідори, яблука, лимони, огірки та кабачки, для яких цілий рік діють однакові тарифи. Імпорт фруктів і овочів також регулюється спеціальними захисними заходами (СЗЗ), згідно із ст. 5 Угоди СОТ “Про сільське господарство”; СЗЗ застосовуються для імпорту незалежно від ціни ввезення. Імпорт фруктів і овочів у ЄС суворо регулюється санітарними та фітосанітарними нормами. Нині діючий середній тариф на продукти сільського господарства в ЄС становить 13,7%, тоді як в Україні середні ставки ввізного мита на продукцію сільського господарства дорівнюють 9,2%. Рівень тарифного захисту плодоовочевих товарів у ЄС є також вищим. Так, на свіжі або охолоджені помідори та огірки (коди – ТН ЗЕД 0702, 0707), а також на яблука, груші і столовий виноград (коди – ТН ЗЕД 0806108090, 0806205090, 08061010) Україна протягом п'яти років має знизити мито з 10% до 5%, а ЄС застосовуватиме вільну адвалорну ставку мита, котра визначатиметься кон'юнктурою внутрішнього ринку ЄС і постійно змінюватиметься, створюючи додаткові ризики для експортерів. Для овочевої продукції (огірків і томатів), яка вже нині практично вписується в параметри ринку ЄС, встановлено систему вхідних цін, за якої адвалорне мито дорівнює нулю, а специфічне мито розраховується на базі середньозважених європейських цін на продукти. Водночас в Україні на ці види плодоовочевої продукції буде встановлено нульовий тариф з перехідним періодом.

* Report of the Working Party on the Accession of Ukraine to the World Trade Organization. – 2008. – January 25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wto.org.

Інтегральну оцінку ймовірних здобутків і втрат у результаті впливу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на динаміку експорту вітчизняних овочів, фруктів і продуктів їх переробки виконано та обґрунтовано провідними вченими ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" [4, с. 21], і узагальнено вона становить 1 : 1,5. При цьому звертаємо увагу на той факт, що основні резерви реального збільшення здобутків і пошук шляхів мінімізації можливих втрат слід шукати у сфері виробництва фруктів і овочів (0 : 1), а не їх переробки (1,13 : 1).

У контексті мінімізації ймовірних втрат реально вийти на європейський ринок вдасться тільки тим виробникам, які вже встигли зарекомендувати себе, мають високу якість продукції, необхідну документацію та конкурентну ціну. Популярними овочевими культурами на європейському ринку, як і раніше, будуть бобові, зокрема горох (у 2013 р. його експортували на 16,4 млн. дол.). Вийти на плодоовочевий ринок ЄС також зможуть лише ті компанії, які знайдуть відносно незаповнену нішу. Наприклад, в Європі існує значний попит на свіжі ягоди — малину, чорницю, лохину, чорну смородину і особливо — жимолость.

Єдиною конкурентною перевагою українських виробників плодоовочевої продукції є відносно дешева робоча сила. Отже, Україна може бути конкурентоспроможною по тих культурах, які вимагають великих трудозатрат, наприклад, по баштанних. Саме баштанні — єдина товарна позиція в лінійці свіжої плодоовочевої продукції, де Україна має додатне сальдо в торгівлі з європейськими країнами: імпортує з країн Євросоюзу близько 300 т плодоовочевої продукції, Україна експортує до Європи 15–20 тис. т кавунів. Фермери Херсонщини вже адаптуються до вимог європейських покупців, вирощуючи безкісточкові сорти кавунів; у 2014 р. вони поставили на європейський ринок 800 т динь. Разом з тим у найближчі роки Україна здатна вибороти своє місце на європейському ринку органічних овочів і фруктів.

У цілому головними причинами, через які вітчизняні виробники в основній своїй масі не зможуть у 2015 р. вийти на європейський ринок, є обсяги партій продукції та стабільність їх поставок, ціна, якість та сертифікація виробництва. Для того щоб забезпечити стабільні поставки якісної продукції, необхідно інвестувати в технології захисту ґрунту, переробку продукції після збирання врожаю, швидку логістику тощо. Ще одна дуже важлива умова — сертифікація виробництва згідно зі стандартами GlobalGAP. В Україні тільки декілька виробників плодово-ягідної продукції пройшли або проходять цю процедуру.

Вітчизняна плодоовочева переробка може істотно збільшити експортні поставки до ЄС. Підтвердженням цьому є фінальна стадія доволі успішних і конструктивних переговорів Мінагрополітики в січні 2015 р. з профільним єврокомісаром та міністрами сільського господарства країн ЄС (Німеччини, Швеції, Литви, Латвії) щодо збільшення квот на фрукти і соки — яблучний і виноградний, адже минулорічну квоту на експорт до ЄС за цими позиціями було використано достроково, що свідчить про наявність попиту на українські соки. Всі ці моменти пов'язані з питаннями стандартизації продукції. У результаті прийняття Україною зобов'язань стосовно технічного врегулювання промислової продукції за міжнародними та європейськими нормами, а також їх законодавчої імплементації, технічні регламенти і стандарти потребують інвестицій, необхідних для їх запровадження у плодоовочевому секторі. Таку оцінку інвестицій здійснено з використанням досвіду Польщі, яка пройшла шлях євроінтеграції та має подібну структуру плодоовочевого сектору [4, с. 24]. Витрати на гармонізацію законодавства у сфері стандартизації є лише частиною сукупних витрат на модернізацію виробництва згідно

з європейськими стандартами. За такою оцінкою, витрати України на повне запровадження стандартів ЄС у плодоовочевому секторі перевищать 390 млн. євро, проте припускається, що їх переважну більшість буде здійснено після початку переговорів про приєднання України до ЄС. А в межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС ці витрати становитимуть майже 195 млн. євро.

Отже, ризики ЗВТ з ЄС для овочів і фруктів пов'язані, насамперед, із зростанням у 2013–2014 рр. обсягів імпорту майже по всіх основних плодоовочевих товарних позиціях, особливо по фруктах. Ринок характеризується високою еластичністю імпорту за ціною, тому зниження або скасування митного тарифу викличе подальше збільшення обсягів імпорту. Водночас особливо привабливими напрямками активізації зовнішньоекономічної діяльності плодоовочевого сектору України є нові ринки країн Східної Європи (Литви, Латвії, Чехії), ринки Центральної Азії тощо.

Державне регулювання конкурентоспроможності плодоовочевого сектору України. Регуляторна політика держави має формуватися відповідно до глобальних переваг і загроз для плодоовочевого сектору України та умовами імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Це повинна бути політика протекціонізму, але тільки на базі ринкових методів. Зокрема, варто скористатися механізмом регулювання економічних відносин між субсекторами виробництва фруктів та овочів, їх переробки і торгівлі за французьким зразком. Тут немає традиційної підтримки, а ринкова парадигма озброєна інструментами узгодження інтересів на багатосторонніх переговорах з прийняттям ринкових договорів, обов'язкових для виконання. Реалізація граничних цін, прямих виплат товаровиробникам, регулювання доступу до ринку, квотування виробництва, а також програми стимулювання попиту — це традиційні підходи для розвинутих країн, які доцільно впроваджувати.

Державна підтримка повинна будуватися на зміні акцентів у напрямі заходів “зеленої скриньки”, основними з яких є: дослідження та дослідницькі програми щодо селекції та насінництва тощо; формування міжгалузевих і секторних організацій з інтеграції та структуризації виробництва, організації ринку і розподілу факторних доходів; контроль та боротьба з шкідниками і хворобами овочів та фруктів; підготовка спеціалістів, керівників фермерських господарств; надання консультативних послуг, забезпечення передачі інформації та результатів наукових досліджень; контроль над якістю плодоовочевих продуктів і дотриманням стандартів; розвиток інфраструктури тощо.

Висновки

Серед пріоритетних напрямів розвитку плодоовочевого сектору необхідно виділити такі:

— у сфері аграрного виробництва: подальше впровадження новітніх прогресивних агротехнологій вирощування та зберігання картоплі, овочів і фруктів на інноваційній основі з метою підвищення їх якості та рентабельності виробництва; вдосконалення системи формування і використання сортових ресурсів картоплі, овочевих і фруктових культур, забезпечення дотримання науково обґрунтованої структури посівів овочевих культур у відкритому ґрунті; забезпечення подальшого більш ефективного розвитку інфраструктури внутрішнього ринку, в тому числі активізація розбудови мережі регіональних оптових ринків згідно із законодавством; вжиття заходів щодо спрощення доступу виробників плодоовочевої продукції до продовольчих ринків тощо;

— у сфері плодоовочевої промислової переробки: покращення сировинного забезпечення консервних підприємств, у тому числі шляхом створення стабільних си-

ровинних зон; техніко-технологічна модернізація, особливо основного фондового апарату з переробки та консервування плодоовочевої сировини, з метою поліпшення якісних параметрів готової продукції та її упаковки, зниження собівартості; розширення асортименту продукції за рахунок збільшення кількості товарів нових видів, а також продукції в м'якій тарі; стимулювання та вдосконалення збуту переважно за рахунок активізації зовнішньоекономічної діяльності та налагодження співпраці з торговельними мережами; стимулювання поглиблення вертикальної інтеграції плодоовочевих консервних підприємств із сільськогосподарськими виробниками з метою подальшої розбудови кластерного сегмента її наукомісткого ринку і плодоовочеконсервних кластерів на засадах адаптації, диверсифікації та мережевої дифузії новітніх науково-технічних здобутків з участю аграрних і переробних підприємств, профільних наукових установ, торговельних і забезпечуючих підприємств.

Список використаної літератури

1. Пасхавер Б.Й. Тенденції та проблеми національного продовольчого споживання // Економіка АПК. — 2014. — № 10. — С. 5–13.
2. Хвесик М.А., Лисецький А.С. Продовольча безпека України : моногр. — К. : РВПС України НАН України, 2008. — 159 с.
3. Осташко Т. Агропродовольчий ринок України в умовах СОТ: аналіз умов доступу, конкурентоспроможності товарів і засобів захисту // Український соціум. — 2008. — № 1(24). — С. 121–130.
4. Оцінка впливу Угоди про асоціацію / ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : наук. доповідь ; [за ред. В.М. Гейця, Т.О. Осташко, Л.В. Шинкарук]. — К. : ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України", 2014. — 102 с.

References

1. Pashaver B.I. *Tendentsii ta problemy natsional'nogo prodovol'chogo spozhyvannya* [Tendencies and problems of the national food consumption]. *Ekonomika APK – AIC's Economy*, 2014, No. 10, pp. 5–13 [in Ukrainian].
2. Khvesyk M.A., Lysetckiy A.S. *Prodovol'cha Bezpeka Ukrainy* [Ukraine's Food Safety], edited by M.A. Khvesyk. Kyiv, CSPFU of the NASU, 2008 [in Ukrainian].
3. Ostashko T. *Agroprodovol'chyi rynek Ukrainy v umovakh SOT: analiz umov dostupu, konkurentospromozhnosti tovariv i zasobiv zakhystu* [Ukraine's agrifood market under conditions of WTO: analysis of the conditions of entering, competitiveness of goods, and means of protection]. *Ukrain. Sotsium – Ukr. Socium*, 2008, No. 1(24), pp. 121–130 [in Ukrainian].
4. *Otsinka Vplyvu Ugody pro Asotsiatsiyu / ZVT mizh Ukrainoyu ta ES na ekonomiku Ukrainy*, za red. V.M. Heitsya, T.O. Ostashko, L.V. Shynkaruk [Estimation of the Influence of the Agreement on Association/FTZ between Ukraine and EC on Ukraine's Economy], edited by V.M. Heitsya, T.O. Ostashko, L.V. Shynkaruk. Kyiv, Inst. of Econ. and Forecast. of the NASU, 2014 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14 квітня 2014 р.